

GLASBA

A. RIJAVEC, GLASBENO DELO NA SLOVENSKEM V OBDOBJU PROTESTANTIZMA. Ko je bil pred petimi leti ustanovljen na filozofski fakulteti v Ljubljani oddelek za muzikologijo, je dobila muzikologija končno tudi v Jugoslaviji tisto ustrezno mesto, ki ga je imela v okviru univerzitetnega izobraževanja že dolgo vrsto let v mnogih evropskih državah. S tem so se znatno razširile možnosti za razvoj te pri nas še sorazmerno zelo mlade znanosti. Dosežke v zadnjem času pospešenega dela na področju glasbene znanosti izpričuje med drugim izdajanje Muzikološkega zbornika, še posebno pa X. kongres Mednarodnega muzikološkega društva v Ljubljani. Ustanovitev katedre za muzikologijo je tudi omogočila pridobitev doktorata glasbene znanosti, kar je nedvomno dalo mlajši generaciji koristno spodbudo za obsežnejše znanstveno raziskovalno delo, ki je že pokazalo sadove. To potrjujejo muzikološke disertacije, ki so jih doslej branili na filozofski fakulteti. Med temi je bila prva disertacija Andreja Rijavca Glasbeno delo na Slovenskem v obdobju protestantizma; to je sprejela v dopolnjeni obliki v svojo zbirko Razprav in esejev Slovenska matica in izdala prek 230 strani obsegajočo publikacijo.

Tema, ki si jo je Andrej Rijavec izbral, je zelo kompleksna in zajema celoten razvoj glasbene umetnosti na Slovenskem za reformacije. Takó je avtor, čeprav je dal poseben poudarek glasbenemu delu protestantov, vključil v svojo razpravo tudi glasbena prizadevanja na katoliški strani. Svoje naloge se je lotil z vso temeljitostjo in natančnostjo. Proučil je obilno, doslej še večinoma neobdelano gradivo, ki ga je našel v raznih arhivih in knjižnicah doma in v tujini, ter uporabil obsežno primerjalno literaturo, ki obravnava predvsem evangelsko cerkveno glasbo in sistem muzikalnega izobraževanja v okviru protestantskega šolstva. Pri tem je pokazal smisel za selekcijo in znal s pravo mero iz obilice podatkov izluščiti vse bistveno. Po drugi strani pa mu je uspelo marsikaj rekonstruirati tudi tam, kjer manjka neposredno gradivo. To je bilo večkrat mogoče s poznavanjem analognih primerov izven slovenskega ozemlja. Tekst razprave odlikuje konciznost, posamezna izvajanja logičnost in doslednost. Avtor se sicer izogiba domnev, vendar jih zna povsod, kjer jih že postavlja, dobro dokumentirati in utemeljiti. Tema razprave sicer v naši muzikološki literaturi doslej še ni bila neobdelana. Načelno jo že obravnava profesor dr. D. Cvetko v prvem zvezku svoje Zgodovine glasbene umetnosti na Slovenskem, seveda v obsegu, ki je pač možen v okviru celotne naše glasbene zgodovine. V tem fundamentalnem delu je lahko A. Rijavec našel zanesljivo orientacijo in marsikatero spodbudo za reševanje nakazanih problemov. V specialno glasbeno historično problematiko iz obdobja reformacije pri nas pa posega J. Čerin v razpravi Pesmi slovenskih protestantskih pesmaric, njih viri in njih poraba v poreformacijskih časih, a deloma še Z. Kumer v razpravi Slovenske prireditve srednjeveške božične pesmi Puer natus in Betlehem. Ne glede na to, da je torej bila tema že deloma obdelana, je prišel A. Rijavec z znatno razširitvijo njenega okvira in nadaljnjim podrobnim raziskovanjem do vrste novih spoznanj. Zato lahko ocenimo njegovo knjigo kot tehten prispevek k naši glasbeni zgodovini.

Celotno snov je avtor razdelil smiselno in pregledno v tri poglavja z naslovi Glasbeno delo v katoliškem okviru, Glasbeno delo v protestantskem

okviru in Stilna podoba. V prvem poglavju je orisal glasbena prizadevanja na Slovenskem v 16. stoletju na katoliški strani. To je bilo vsekakor potrebno, da je lahko na podlagi primerjave pozneje čim objektivneje in popolneje ocenil glasbene dosežke protestantov. Zato je tudi prav, da je časovno segel nazaj za nekaj desetletij pred nastopom reformacije. Tu je piscu iz fragmentarnih in skopih podatkov uspelo rekonstruirati dovolj jasno in stvarno sliko o glasbenem delu posameznih pomebnejših samostanov, ki je nazadovalo spričo splošnih neugodnih družbeno političnih razmer. Več gradiva je imel na voljo za stolno cerkev sv. Nikolaja v Ljubljani. Opirajoč se deloma na Santoninovo poročilo, a predvsem na številna volila, ki so zahtevala pete maše, ugotavlja, da je glasbena reprodukcija v tej cerkvi ob koncu 15. in na začetku 16. stoletja dosegla sorazmerno visoko raven. Ta se je občutno znižala šele z nastopom reformacije, medtem ko je od osemdesetih let dalje opazen postopen vzpon, ki pripravlja tisti razcvet glasbene reprodukcije, ki je značilen za Ljubljano v prvih desetletjih 17. stoletja.

V osrednjem poglavju izhaja avtor iz ideoloških pogledov, ki so jih imeli reformatorji na glasbeno umetnost, pri čemer odkriva ozko povezanost Lutrovih in Trubarjevih naziranj glede njenega pomena v okviru novega verskega gibanja. Z izčrpno interpretacijo posameznih členov Trubarjeve Cerkovne ordninge pa je jasno pokazal, v kakšni obliki se je petje uveljavljalo pri protestantskem bogoslužju pri nas. Nadalje je tudi v celoti pravilno ocenil pomen slovenskih protestantskih pesmaric in osvetlil vneta prizadevanja reformatorjev okoli njih izdajanja. V zvezi z zapletenim vprašanjem izvora njih napevov podaja kritični pregled izsledkov dosedanjih raziskovalcev. Da se avtor ni lotil nadaljnega raziskovanja v tej smeri, je razumljivo, ker bi to zaradi svoje zahtevnosti moralo preseči okvir zastavljene naloge.

Zlasti natančno je A. Rijavec proučil dejavnost ljubljanske stanovske šole, ki je bila središče glasbenih prizadevanj na slovenskem ozemlju. Tu je na podlagi obeh ohranjenih šolskih redov (Bohoričevega iz leta 1575 in Frischlinovega iz leta 1584), številnih podatkov iz protokolov deželnega zbora kakor tudi primerjalne literature prišel do pomembnega zaključka, da je glasbeno izobraževanje na stanovski šoli v Ljubljani doseglo visoko raven, ki se dá vzporejati s podobnimi protestantskimi ustanovami v Avstriji in Nemčiji. Ker so imeli naši šolski redi svoj vzor v nemških, sta bila tudi organizacija glasbenega pouka in njegovo mesto v okviru protestantske šole taka kot na Nemškem. Kot pokaže analiza določil učnih načrtov, je glasbeni pouk obsegal koral in polifonijo ter za to potrebne teoretske osnove, pri čemer je bilo težišče vsekakor na praksi. Značilna je tudi ugotovitev, da so na ljubljanski stanovski šoli gojili slovensko protestantsko pesem, vse dokler ni prišel v veljavo novi Frischlinov red, ki je dajal večjo pomembnost figuralnemu petju. V zvezi s prikazom glasbenega dela v okviru stanovske šole je avtor knjige izkazal posebno pozornost tudi učnemu osebju — posameznim kantorjem oziroma succentorjem, med katerimi izstopa kot najbolj zanimiv Wolfgang Striccius, ki je edini v Ljubljani delujoči kantor, čigar dela so se še ohranila.

Na podlagi razpoložljivega gradiva je nadalje A. Rijavcu izvrstno uspelo kar se da popolno rekonstruirati podobo glasbenega izvajanja v ljubljanski protestantski cerkvi. Tu mu je rabil kot dovolj zanesljiv in upoštevanja vreden vir cerkveni red za Štajersko iz leta 1574, ki je bil v veljavi tudi na Kranjskem

in Koroškem. Poleg tega se je še oprl na Trubarjevo posvetilo v pesmarici iz leta 1567 in Frischlinov šolski red iz leta 1584. Tako prihaja do trdnega zaključka, da sta se v Ljubljani kot v večjih protestantskih cerkvah drugod izmenjavala figuralno petje in koral. Poleg tega je še v celoti objasnil vprašanje sodelovanja instrumentov pri liturgiji. Kot sicer je Ljubljana tudi v tem pogledu sledila pomembnejšim protestantskim središčem v Avstriji in Nemčiji. Vsekakor ni odveč, da se je pisec tu dlje zaustavil ob mestnih muzikih in deželnih trobentačih, ki so večali sijaj protestantskega bogoslužja. Takó je v nasprotju z dosedanjim naziranjem nesporno dokazal, da so bili v Ljubljani, čeprav ni bila sedež deželnega kneza, poleg mestnih muzikov še deželni trobentači. Vso pozornost zasluži tudi dovolj utemeljena domneva, da je v Ljubljani podobno kot v drugih nemških mestih obstajal convivium musicum, glasbeno združenje organistov in uglednih meščanov, ki je gojilo posvetno glasbo.

Kot dejavnike, ki so vplivali na razvoj glasbene umetnosti v okviru protestantizma, je A. Rijavec upošteval tudi nekatere plemiške družine na Kranjskem. V tej zvezi so zlasti zanimivi stiki, ki jih je imela družina Khislov s skladatelji Annibale de Perini, Giacomo Gorzaniš in Philippe Duc; to nesporno dokazuje, da je že v tem času obstajal stik z renesančno Italijo. Poleg Ljubljane kot središča slovenskega protestantizma je A. Rijavec upošteval še dosti drugih krajev na našem etničnem ozemlju, s tem je v celoti dosežena zaokrožena in dovolj popolna podoba glasbenega dela protestantizma na Slovenskem.

Tretje poglavje nosi naslov *Stilna podoba* in skuša dati odgovor na vprašanje, kakšne so bile stilne značilnosti pri nas izvajanih skladb oziroma kako so bili stilno orientirani skladatelji, ki so pri nas delovali. Obravnava tega zapletenega in zahtevnega vprašanja kaže še posebno avtorjev smisel za sintezo in preglednost, hkrati pa tudi sposobnost pravilnega sklepanja. Ob pomanjkanju neposrednih virov, ki bi izpričevali glasbeni repertoar protestantske cerkve v Ljubljani in drugod na Slovenskem, je avtorju v marsičem pomagalo široko poznanje glasbene prakse, ki je prevladovala v protestantskih cerkvah širom po nemških deželah. Tako prihaja do utemeljenega sklepa, da so poleg enoglasnega koralnega zavzemala eminentno mesto v repertoarju protestantske cerkve v Ljubljani in Celovcu polifone obdelave enoglasnih koralnih napevov, ki pa kažejo v primerjavi z italijanskimi renesančnimi kompozicijami precej konservativno naravo. Ob tem je še važna ugotovitev, da dotok renesančne glasbe iz sosedne Italije na slovensko ozemlje ni bil povsem izključen; in to ne v okviru protestantskega in katoliškega bogoslužja, a še manj na posvetnem področju. Slednje potrjujejo najzgovorneje nemške pesmi Wolfganga Stricciusa in Johanna Herolda, ki sta delovala v Ljubljani in Celovcu, in kompozicije za lutnjo, ki jih je znani italijanski skladatelj Giacomo Gorzaniš posvetil kranjskemu plemiču Hansu Khislu s Fužin pri Ljubljani. Omenjeno ugotovitev podpira končno še temeljita analiza inventarija muzikalij ljubljanske stolnice in glasbenih tiskov 16. stoletja v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani in v mariborskem škofijskem arhivu.

Knjiga vsebuje več slik in faksimilov, ki nazorno dopolnjujejo tekst. Delo je okusno opremil Zdravko Vatovec. Na koncu je še dodan obsežen povzetek v angleškem prevodu Alasdaira MacKinnona, ki je zasnovan tako, da bo lahko tuja dodobra seznanil z vsemi avtorjevimi izsledki.

Jože Sivec